

مروری بر سیاست‌های حمایت از تجاری‌سازی اختراعات در ایران

کد موضوعی: ۲۸۰
شماره مسلسل: ۱۳۱۵۱

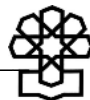
مردادماه ۱۳۹۲

دفتر: مطالعات ارتباطات و فناوری‌های نوین

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده.....
۲.....	مقدمه.....
۴.....	۱. وضعیت موجود ثبت و تجاری‌سازی اختراعات در ایران.....
۹.....	۲. روش‌ها و سیاست‌های موجود برای حمایت از ثبت و تجاری‌سازی اختراعات.....
۱۵.....	جمع‌بندی و پیشنهادات.....
۱۷.....	منابع و مآخذ.....

مروری بر سیاست‌های حمایت از تجاری‌سازی اختراعات در ایران

چکیده

هرچند دولت‌ها می‌توانند سیاست‌های متنوعی برای حمایت از تجاری‌سازی اختراعات اتخاذ کنند، اما بررسی تجارب کشورهای موفق در این عرصه نشان می‌دهد که حمایت از تشکیل شرکت‌های تجاری که بر محوریت یک اختراع یا نوآوری شکل می‌گیرند، بیشتر از سایر سیاست‌ها مورد تأکید قرار دارد، زیرا اختراعات این شرکت‌ها [در مقایسه با افراد، دانشگاه‌ها و سازمان‌های دولتی] شانس بیشتری برای تجاری‌سازی دارند. در کشور ما نیز با تصویب قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و تجاری‌سازی نوآوری‌ها و اختراعات، سیاست‌هایی برای حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان به اجرا درآمده است. اما در عین حال تأکید زیادی نیز بر لزوم حمایت از افراد حقیقی یعنی مخترعان و نوآوران فردی در قالب حمایت‌های معنوی نظیر اعطای گواهینامه یا حمایت‌های مالی نظیر پرداخت وام تجاری‌سازی صورت می‌گیرد. درحالی که تجاری‌سازی اختراعات از طریق چنین سیاست‌هایی به ندرت موفقیت‌آمیز خواهد بود. بنابراین بهتر است چنین سیاست‌هایی نیز با سیاست‌های اثربخش‌تر جایگزین شوند، نظیر: ایجاد تنوع بیشتر در

سیاست‌های حمایت از شکل‌گیری شرکت‌های تجاری مبتنی بر نوآوری‌ها و ابداعات، درگیر ساختن مخترعان و نوآوران در تأسیس و اداره شرکت‌های تجاری، حمایت از مخترعان و نوآوران از طریق تقویت توانمندی‌های کسب‌وکار، آموزش مهارت‌های تجاری‌سازی و کارآفرینی، فرهنگ‌سازی از طریق تأکید بیشتر بر ارزش تجاری و اقتصادی اختراعات به‌جای تأکید صرف بر ارزش علمی و دانشی آنها و حمایت از همکاری کارآفرینان باتجربه و مدیران موفق شرکت‌های تجاری با دفاتر ارتباط با صنعت یا انتقال فناوری دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های دولتی.

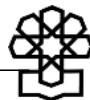
مقدمه

تجاری‌سازی دارایی‌های فکری یک فرآیند بسیار پیچیده و همراه با ریسک است که زمان و هزینه زیادی نیاز دارد و حتی ممکن است با شکست روبرو شود.^۱ بررسی‌ها نشان می‌دهند که معمولاً از مجموع اختراعاتی که ثبت می‌شوند تنها درصد اندکی به محصولات جدید تبدیل و به بازار عرضه می‌شوند، زیرا این کار بسیار دشوار است و به تخصص، سرمایه‌گذاری و منابع فراوانی نیاز دارد.^۲

طبق تعریف، تجاری‌سازی عبارت است از تلاش یک شرکت برای بهره‌برداری از نوآوری‌ها از طریق ارائه فناوری‌های نوین در قالب محصولات، فرآیندها و خدمات قابل استفاده و فروش در بازار. تجاری‌سازی موفق به عوامل متعددی بستگی دارد.

1. Bozeman, 2000.

۲. سیدکامران باقری، ۱۳۹۱.

شرکت‌ها باید بتوانند:

۱. سرمایه‌گذاری در فناوری‌های جدید را تأمین مالی کنند،
۲. دانشمندان، مهندسان، مدیران و کارکنان تولیدی ماهر را استخدام کرده و آموزش دهند،
۳. از نوآوری‌های آنها در برابر مقلدان حفاظت کنند،
۴. مهارت‌ها و تکنولوژی‌های مکمل مورد نیاز را کسب کنند یا به آنها دسترسی داشته باشند تا یک نوآوری را مفید سازند،
۵. پذیرش در بازار را به‌دست آورند.^۱

از آنجایی که تجربه کشورهای پیشرو در حوزه علم و فناوری نشان داده که محصولات و خدمات جدید و نوآورانه می‌توانند پیشران اصلی توسعه اقتصادی باشند، سیاستگذاران ملی باید بکوشند تا با اعمال سیاست‌های مناسب شانس تبدیل اختراعات به محصولات و عرضه آنها به بازار (یا همان تجاری‌سازی اختراعات) را افزایش دهند.

در این میان کمک به افزایش سهم اختراعاتی که توسط شرکت‌های خصوصی ثبت می‌شوند از اهمیت بالایی برخوردار است، زیرا اختراعات این شرکت‌ها [در مقایسه با افراد، دانشگاه‌ها و سازمان‌های دولتی] شانس بیشتری برای تجاری‌سازی دارند. این شانس بیشتر معمولاً به‌علت شناخت بهتر بازار و مشتری، سرمایه‌گذاری‌ها، امکانات و دارایی‌های مکمل (همچون تجربه، تخصص‌های مختلف،

۱. دفتر ارزیابی فناوری کنگره، ۱۹۹۵ (Office of Technology Assessment, U.S. Congress)

نام و نشان تجاری شناخته شده، شبکه همکاران، امکانات تولیدی و ...)، آنهاست.^۱ در حقیقت، تجاری‌سازی موفق به چیزی بیش از یک مبنای دانشی و فناورانه قوی نیاز دارد. وجود سرمایه، اندازه و ماهیت بازارها و وجود دارایی‌های مکمل همگی بر توانایی شرکت‌ها برای تجاری‌سازی تکنولوژی‌های جدید تأثیر می‌گذارند. باید توجه داشت که شرکت‌ها غالباً کنترل کمی بر این عوامل دارند یا از انگیزه کافی برای انطباق آنها با نیازهای خود برخوردار نیستند. بر این اساس وجود استانداردها، مراجع تصویب قانونی و سهولت نسبی شکل‌گیری شرکت‌های جدید و همکاری‌های بین شرکتی بر توانایی شرکت‌ها برای تجاری‌سازی فناوری‌های جدید تأثیر می‌گذارد.^۲

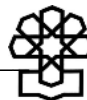
با توجه به اهمیت موضوع تجاری‌سازی، در این گزارش پس از مروری بر وضعیت موجود ثبت اختراعات و تجاری‌سازی، به قوانین و سیاست‌های حمایت از تجاری‌سازی اختراعات در ایران پرداخته شده و در نهایت راهکارهایی برای بهبود سیاست‌های موجود پیشنهاد می‌شود.

۱. وضعیت موجود ثبت و تجاری‌سازی اختراعات در ایران

پیش از آنکه به سیاست‌ها و قوانین موجود در کشور برای حمایت از تجاری‌سازی اختراعات پرداخته شود، باید به یکی از مهمترین ضعف‌های نظام ثبت اختراعات کشور اشاره کرد که متأسفانه نگرش نادرستی در بین سیاستگذاران نسبت به مسئله

۱. سیدکامران باقری، ۱۳۹۱.

۲. دفتر ارزیابی فناوری کنگره، ۱۹۹۵.

ثبت و تجاری‌سازی اختراعات ایجاد کرده و موجب شده است که بخشی از سیاستگذاری‌ها نیز سمت و سوی درستی نداشته باشند.

در اغلب کشورها خصوصاً کشورهای توسعه‌یافته، ارتباط نظام پژوهش و ثبت اختراعات و بخش صنعت و شرکت‌های تجاری مورد تأکید و حمایت قرار دارد، به طوری که تلاش می‌شود از ظرفیت بخش کسب‌وکار و تمایل این بخش برای تجاری‌سازی نتایج تحقیقات و نوآوری‌ها به‌عنوان یک مکانیسم خودکار برای تجاری‌سازی اختراعات بهره‌برداری شود. به همین دلیل سیاست‌ها و روش‌های حمایت از ثبت و تجاری‌سازی اختراعات در حقیقت با سیاست‌ها و روش‌های حمایت از شرکت‌های تجاری گره می‌خورند. به‌عنوان مثال، وجود چنین سیاست‌هایی در ایالات متحده موجب شده است که تحقیقات دانشگاهی یا به شکل‌گیری شرکت‌هایی با توانایی رقابت در عرضه جهانی منتهی شوند یا درآمدهای قابل توجهی از طریق اعطای پروانه بهره‌برداری از نتایج تحقیقات برای دانشگاه‌هایی نظیر استنفورد و ام‌ای‌تی فراهم آورند که اختراعات و نوآوری‌های خود را ثبت می‌کنند.^۱

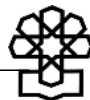
در حقیقت، اهمیت و حساسیت موضوع تجاری‌سازی نتایج تحقیقات و انتقال فناوری از آزمایشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی به صنایع و شرکت‌های تجاری به اندازه‌ای است که از دهه ۱۹۸۰ به بعد قوانین متعددی برای تسهیل این موضوعات به اجرا درآمده است. در جدول ۱ خلاصه‌ای از محتوای این قوانین نشان داده شده است.^۲

1. Arundel & Bordoy, 2008.

2. Bozeman, 2000.

جدول ۱. خلاصه‌ای از مهمترین قوانین حمایت از تجاری‌سازی و انتقال تکنولوژی ایالات متحده

به دانشگاه‌ها و شرکت‌های کوچک اجازه می‌دهد مالکیت فکری اختراعاتی را که هزینه آنها توسط منابع دولتی تأمین شده، به‌دست آورند به نحوی که بتوانند پروانه بهره‌برداری از آنها را واگذار کنند	قانون بای - دال (۱۹۸۰)
آزمایشگاه‌های دولتی را ملزم می‌کند دفاتر انتقال تکنولوژی تأسیس کنند و منابع مالی مشخصی برای انتقال تکنولوژی اختصاص دهند	قانون نوآوری فناوری استیونسون - وایلدِر (۱۹۸۰)
آژانس‌های فدرال را ملزم می‌کند منابع مالی ویژه‌ای برای تحقیق و توسعه کسب‌وکارهای کوچک توسعه کسب‌وکارهای کوچک اختصاص دهند	قانون توسعه نوآوری کسب‌وکارهای کوچک (۱۹۸۲)
اثرات منفی بی‌اعتمادی بین شرکت‌ها، دانشگاه‌ها و آزمایشگاه‌های دولتی را کاهش می‌دهد به‌طوری که بتوانند در فعالیت‌های تحقیق و توسعه مشترک درگیر شوند	قانون تحقیقات همکارانه (۱۹۸۴)
به آزمایشگاه‌های دولتی اجازه می‌دهد وارد توافقنامه‌های تحقیق و توسعه مشترک شوند و درباره توافقنامه‌های اعطای پروانه مذاکره کنند	قانون انتقال تکنولوژی فدرال (۱۹۸۶)
تغییر نام اداره ملی استانداردها به مؤسسه ملی استانداردها و فناوری و گسترش مأموریت آن، تأسیس مراکزی برای انتقال تکنولوژی ساخت	قانون جامع تجارت و رقابت‌پذیری (۱۹۸۸)
بسط قانون انتقال تکنولوژی فدرال (۱۹۸۶) به کلیه آزمایشگاه‌های فدرال، از جمله آزمایشگاه‌های نظامی	قانون ملی انتقال تکنولوژی رقابت‌پذیری (۱۹۸۹)
برنامه‌های مدونی برای ایجاد ارتباط بین آزمایشگاه‌های دفاعی و شرکت‌های کوچک ارائه می‌کند	قانون اختیارات دفاعی (۱۹۹۱)
امکان استفاده دوجانبه از برنامه‌های فناورانه را برای کاربردهای صنعتی فراهم می‌کند	قانون اختیارات دفاعی (۱۹۹۳)

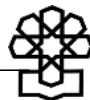
همان‌طور که مشاهده می‌شود مهمترین محور قانونگذاری و تدوین سیاست‌ها برای تجاری‌سازی اختراعات در کشورهای توسعه‌یافته، عبارت از درگیر ساختن هرچه بیشتر صنایع و شرکت‌های تجاری در انجام تحقیقات و بهره‌برداری تجاری از نتایج تحقیقات است. به عبارت بهتر، تشکیل شرکت‌های تجاری و تقویت ارتباطات آنها با مراکز تحقیقاتی مکانیسمی برای تجاری‌سازی اثربخش و خودکار نتایج تحقیقات، ابداعات و اختراعات است و این شرکت‌ها مورد حمایت قرار می‌گیرد.

اما بررسی نظام ثبت اختراعات ایران نشان می‌دهد که این نظام تاکنون ارتباط مناسبی با بخش صنعت، شرکت‌های تجاری و نظام نوآوری کشور نداشته است. پژوهشی برای تحلیل داده‌های اختراعات ثبت شده در ایران نشان داده است که سهم مخترعین منفرد (افراد) که به خواست و هزینه خود اختراعی را انجام و آن را به نام خود ثبت کرده‌اند) از مجموع کل اختراعات ایران بسیار زیاد است. این سهم در سال ۱۳۸۷ معادل ۸۳/۴ درصد بوده است. این سهم در بیشتر کشورهای پیشرو در حوزه فناوری کمتر از ۲۰ درصد است. برای مثال سهم نسبی مخترعین منفرد از کل اختراعات ثبت شده در هلند در سال ۲۰۰۸ میلادی تنها ۱۹ درصد بوده و این سهم هم با سیاستگذاری‌های خوبی که انجام شده [و افزایش شدید اختراعات شرکت‌های خصوصی] سال به سال در حال کاهش است. بنابراین جای شگفتی نیست که بسیاری از اختراعات ثبت شده در ایران هیچ‌گاه شانس تجاری شدن پیدا نمی‌کنند، زیرا این افراد مخترع معمولاً از دانش عمیق بازار و منابع کافی برای تجاری‌سازی اختراعات خود برخوردار نیستند. در چنین شرایطی به‌طور طبیعی انتظار می‌رود که نظام ثبت

اختراعات ایران با اجرای سیاست‌هایی درصدد افزایش سهم اختراعات شرکت‌های خصوصی برآید. تجربه کشورهای پیشرو نشان می‌دهد که اطلاع‌رسانی، ارائه دوره‌های آموزشی، ارائه مشوق‌های مالیاتی، تخفیف در هزینه‌های ثبت اختراع و... می‌توانند شرکت‌های خصوصی و به‌ویژه شرکت‌های کوچک و متوسط را به ثبت و تجاری‌سازی اختراعات بیشتر تشویق کنند. اما با کمال تعجب مشاهده می‌شود که نه تنها اقداماتی از این دست انجام پذیرفته بلکه از سال ۱۳۸۷ و در چارچوب آیین‌نامه جدید «قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری» سیاستی در جهت کاملاً مخالف به اجرا درآمده است. به‌موجب این آیین‌نامه، هزینه ثبت اختراعات برای شرکت‌ها [صرفنظر از اندازه آنها] ۱۰ برابر بیشتر از افراد تعیین شده است. به‌موجب این سیاست نه تنها از انگیزه شرکت‌ها (به‌ویژه شرکت‌های کوچک و متوسط) برای ثبت اختراع کاسته می‌شود بلکه شرکت‌ها تشویق می‌شوند تا همان اندک اختراعات خود را هم ترجیحاً به نام مدیران و کارکنانشان ثبت کنند تا در هزینه‌ها صرفه‌جویی کنند.^۱

بررسی آمار اختراعات ثبت شده در ایران نشان می‌دهد که در نتیجه این سیاست اشتباه سهم مخترعین منفرد از ۸۳/۴ درصد در سال ۱۳۸۷ به ۸۸/۱ درصد در سال ۱۳۸۹ افزایش یافته است. بی‌شک این افزایش به‌معنای کاهش کیفی اختراعات ثبت شده، همزمان با کاهش شانس تجاری‌سازی آنهاست. بدتر اینکه سهم نسبی شرکت‌های خصوصی در میان انواع سازمان‌های ثبت‌کننده اختراع هم کاهش یافته است به‌گونه‌ای که سهم نسبی آنها در میان شخصیت‌های حقوقی دیگر (همچون

۱. سیدکامران باقری، ۱۳۹۱.

دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها و دیگر سازمان‌های دولتی) از حدود ۶۰ درصد در سال ۱۳۸۷ به کمتر از ۳۰ درصد در سال ۱۳۸۹ رسیده است (از ۹۶۷ اختراع در سال ۱۳۸۷ به ۱۰۷ اختراع در سال ۱۳۸۹).^۱

بنابراین چنانچه مشاهده می‌شود وضعیت ثبت اختراعات در کشور ما به‌گونه‌ای است که برخلاف اغلب کشورهای دنیا سهم مخترعان فردی از کل اختراعات ثبت شده بیش از مخترعان شرکتی است. به‌نظر می‌رسد مسئله ثبت اختراعات بدون توجه به ارزش تجاری و اقتصادی آنها و صرفاً به دیده یک فعالیت ارزشمند از نظر علمی نگریسته می‌شود و به‌دلایلی که گفته شد این خود یک مانع بزرگ اولیه برای تجاری‌سازی موفق اختراعات و ابداعات است. این نقطه ضعف مهم، بر تدوین سیاست‌های مناسب تجاری‌سازی نیز تأثیر می‌گذارد. در قسمت بعد مروری بر روش‌ها و سیاست‌های موجود برای حمایت از ثبت و تجاری‌سازی اختراعات در کشورمان خواهیم داشت تا سیاست‌های مناسب از سیاست‌های مناسب تفکیک شده و در نهایت پیشنهادهایی برای اصلاح سیاست‌های نامناسب ارائه شوند:

۲. روش‌ها و سیاست‌های موجود برای حمایت از ثبت و تجاری‌سازی اختراعات

چنانچه گفته شد در کشور ما سهم اختراعات و نوآوری‌های افراد حقیقی در مقایسه با اختراعات شرکت‌های تجاری بسیار بیشتر است، امری که از دیدگاه تجاری‌سازی

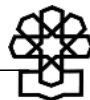
اختراعات و خلق ثروت چندان مطلوب نیست. حال این سؤال مطرح می‌شود که سیاست‌ها و روش‌های حمایت از تجاری‌سازی اختراعات در کشور چگونه بوده که به این نتیجه منتهی شده است و باید چگونه باشد تا به‌طور مؤثر از تجاری‌سازی اختراعات و نوآوری‌ها حمایت به‌عمل آید؟ برای پاسخ به این سؤال در این بخش مروری بر قوانین و سیاست‌های جاری کشور خواهیم داشت.

۱-۲. قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و تجاری‌سازی

نوآوری‌ها و اختراعات (مصوب ۱۳۸۹/۸/۳۰)

یکی از مهمترین قوانینی که در سال‌های اخیر تصویب شده است، قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و تجاری‌سازی نوآوری‌ها و اختراعات است. به‌طور دقیق‌تر، هدف از تصویب قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و تجاری‌سازی نوآوری‌ها و اختراعات کمک به هم‌افزایی علم و ثروت، توسعه اقتصاد دانش‌محور، گسترش اختراعات و نوآوری‌ها و کاربرد آنها و کمک به تجاری‌سازی نتایج تحقیق و توسعه و اختراعات و کاربردی کردن دانش فنی خصوصاً در حوزه فناوری‌های برتر، از طریق حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان است (برگرفته از مواد (۱) و (۵) قانون).

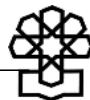
اصلی‌ترین گروه هدف این قانون شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان خصوصی یا تعاونی هستند که از سیاست‌های حمایتی متنوعی که در قانون پیش‌بینی شده است به‌شرح زیر برخوردار می‌شوند:

- معافیت از پرداخت مالیات، عوارض، حقوق گمرکی، سود بازرگانی و عوارض صادراتی،
 - اعطای کمک، وام قرض الحسنه و کم بهره کوتاه مدت یا بلندمدت به صورت مستقیم یا غیرمستقیم،
 - مشارکت به صورت مستقیم یا غیرمستقیم در سهام شرکتها و مؤسسات دانش بنیان،
 - اولویت استقرار در محل پارکهای علم و فناوری، مراکز رشد، مناطق ویژه اقتصادی یا مناطق ویژه علم و فناوری،
 - استفاده از مزایای قانون مناطق آزاد در خصوص روابط کار، عوارض سرمایه گذاری خارجی، مبادلات مالی بین المللی و ...،
 - اجازه فعالیت در محدوده شهرها (با رعایت مقررات زیست محیطی)،
 - تسهیل شرایط مناقصه و واگذاری طرحهای مرتبط، به شرکتهای مشمول این قانون،
 - ایجاد پوشش بیمه ای برای محصولات،
 - واگذاری مراکز و مؤسسات پژوهشی دولتی و اولویت دادن به شرکتها و مؤسسات مشمول این قانون در خرید تمام یا بخشی از سهام آنها.
- همچنین به موجب آیین نامه اجرایی این قانون نیز تسهیلات متنوعی برای شرکتها و مؤسسات دانش بنیان در نظر گرفته شده است (جدول ۲).
- با توجه به اینکه شرکتها و مؤسسات دانش بنیان بر محوریت تجاری سازی یک نوآوری یا اختراع تشکیل شده و فعالیت می کنند، می توان گفت که انتظار می رود سیاستهای حمایتی متنوع فوق در نهایت به حمایت از تجاری سازی اختراعات و نوآوریها منتهی شوند.

جدول ۲. انواع تسهیلات پیش‌بینی شده در آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و تجاری‌سازی نوآوری‌ها و اختراعات

دریافت‌کننده تسهیلات	نوع تسهیلات	هدف از ارائه تسهیلات یا فعالیت مورد نظر
شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان	تسهیلات قرض‌الحسنه با بازپرداخت حداکثر سه‌ساله	جهت فعالیت‌های ثبت اختراع، کسب فناوری و نمونه‌سازی
شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات پشتیبانی تخصصی	تسهیلات قرض‌الحسنه	ارائه خدمات پشتیبانی تخصصی تجاری‌سازی
شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان	تسهیلات میان‌مدت (حداکثر پنج‌ساله) با نرخ ترجیحی	جهت فعالیت‌های تا قبل از تولید صنعتی از قبیل طراحی صنعتی، آماده‌سازی خط تولید، تولید آزمایشی، آزمون و رفع اشکال، بازاریابی و ...
شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان	تسهیلات بلندمدت (حداکثر ۷ ساله) با نرخ ترجیحی	تولید صنعتی (جهت تأمین قسمتی از هزینه‌های تهیه مکان و ماشین‌آلات و تجهیزات)
شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان	تسهیلات کوتاه‌مدت (حداکثر یک‌ساله) با نرخ ترجیحی	تأمین سرمایه در گردش
شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان	تسهیلات برای فروش اقساطی، لیزینگ و ... با نرخ ترجیحی	توسعه بازار محصولات و خدمات دانش‌بنیان
خریداران سهام شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان	تسهیلات با نرخ ترجیحی	کمک به خرید سهام شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان توسط اشخاص حقیقی و حقوقی، تسهیل خروج شرکت‌های سرمایه‌گذار ریسک‌پذیر از سرمایه‌گذاری

۲-۲. برنامه پنجم توسعه

در برنامه پنجم توسعه نیز سیاست‌هایی برای حمایت از تجاری‌سازی به شرح زیر به تصویب رسیده است:

ماده (۱۷)- دولت مجاز است به منظور توسعه و انتشار فناوری و حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان اقدامات زیر را انجام دهد:

الف) حمایت مالی از پژوهش‌های تقاضامحور مشترک با دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، پژوهشی و فناوری و حوزه‌های علمیه در موارد ناظر به حل مشکلات موجود کشور مشروط به اینکه حداقل پنجاه درصد (۵۰٪) از هزینه‌های آن را کارفرمای غیردولتی تأمین و تعهد کرده باشد.

ب) حمایت مالی و تسهیل شکل‌گیری و توسعه شرکت‌های کوچک و متوسط خصوصی و تعاونی که در زمینه تجاری‌سازی دانش و فناوری به‌ویژه تولید محصولات مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و صادرات خدمات فنی و مهندسی فعالیت می‌کنند و نیز حمایت از راه‌اندازی مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری از طریق بخش غیردولتی.

ماده (۱۸)- دولت به منظور گسترش حمایت‌های هدفمند مادی و معنوی از نخبگان و نوآوران علمی و فناوری اقدامات زیر را انجام دهد:

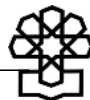
ز) حمایت از تجاری‌سازی دستاوردهای آنان.

همان‌طور که مشاهده می‌شود در برنامه پنجم توسعه دو دسته از سیاست‌ها برای حمایت از تجاری‌سازی در نظر گرفته شده است. در دسته اول، حمایت مالی و

تسهیل شکل‌گیری و توسعه شرکت‌های کوچک و متوسط خصوصی و تعاونی که در زمینه تجاری‌سازی دانش و فناوری به‌ویژه تولید محصولات مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و صادرات خدمات فنی و مهندسی فعالیت می‌کنند مورد تأکید قرار گرفته است، سیاست‌هایی مشابه سیاست‌های حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان. این سیاست، با توجه به اهمیت اختراعات شرکتی و نزدیک بودن آن به تجاری‌سازی و تولید ثروت سیاست مطلوبی محسوب می‌شود.

اما به موازات حمایت از شرکت‌های تجاری و اختراعات آنها، در ماده (۱۸) این قانون نیز به حمایت‌های هدفمند مادی و معنوی از نخبگان و نوآوران اشاره شده است. در حال حاضر، اقدامات حمایتی مختلفی از طریق نهادهایی نظیر بنیاد ملی نخبگان، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری از مخترعان و نوآوران یا صندوق‌های مختلف حمایت از مخترعان و مبتکران در کشور صورت می‌گیرد. این حمایت‌ها معمولاً به شکل اعطای گواهینامه‌های ارزیابی و تأیید اختراع جهت استفاده از امتیازات دیگر یا پرداخت وام‌ها و کمک‌هزینه‌های چند میلیون تومانی به مخترعان به‌منظور تجاری‌سازی اختراعات صورت می‌گیرد، بدون توجه به این موضوع که یک مخترع یا نوآور تا چه اندازه با مهارت‌های کسب‌وکار و تجاری‌سازی آشناست و آیا صرفاً با دریافت کمک مالی قادر است اختراع خود را به نحو مطلوب تجاری‌سازی کند یا نه.

بدیهی است تجاری‌سازی به چیزی بیش از حمایت مالی برای راه‌اندازی یک خط تولید نیاز دارد. به همین دلیل این پرسش اساسی مطرح می‌شود که چنین طرح‌های

حمایت از افراد حقیقی چقدر برای تحقق اهداف اقتصادی حاصل از تجاری‌سازی اختراعات اثربخش هستند؟ باید به این نکته هم اشاره کرد که طبق بررسی‌های غیررسمی و آنچه از فضای کلی برمی‌آید، به‌نظر می‌رسد حمایت‌های مستقیم از مخترعان و نوآوران صرفاً به دریافت گواهینامه‌هایی جهت اهداف و مقاصد دیگر منتهی می‌شود و تجاری‌سازی اختراعات از طریق چنین سیاست‌هایی بسیار به‌ندرت موفقیت‌آمیز خواهد بود.

از سوی دیگر همان‌طور که پیش‌تر هم اشاره شد در سایر کشورها به‌ویژه کشورهای توسعه‌یافته سیاست‌های حمایت از شخص مخترع یا نوآور جایگاهی خاص در بین سیاست‌های نظام نوآوری کشورها ندارد بلکه حمایت از شرکت‌های تجاری و تشویق مخترعان و نوآوران به راه‌اندازی این شرکت‌ها یا مشارکت بخش کسب‌وکار با بخش پژوهش دولتی برای تجاری‌سازی نتایج تحقیقات به‌عنوان سیاست‌های مطلوب حمایت از تجاری‌سازی نوآوری‌ها و اختراعات مورد تأکید قرار می‌گیرد.

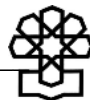
جمع‌بندی و پیشنهادات

حمایت از شرکت‌های تجاری و تقویت ارتباط آنها با بدنه پژوهشی خصوصاً پژوهش دولتی و دانشگاهی و تشویق مخترعان و نوآوران برای تأسیس یا درگیر شدن در فعالیتهای این شرکت‌ها یکی از موفق‌ترین سیاست‌ها و روش‌های حمایت از تجاری‌سازی اختراعات محسوب می‌شود، زیرا اختراعات این شرکت‌ها [در مقایسه با افراد، دانشگاه‌ها و سازمان‌های دولتی] شانس بیشتری برای تجاری‌سازی دارند. این

شانس بیشتر معمولاً به علت شناخت بهتر بازار و مشتری، سرمایه‌گذاری‌ها، امکانات و دارایی‌های مکمل (همچون تجربه، تخصص‌های مختلف، نام و نشان تجاری شناخته شده، شبکه همکاران، امکانات تولیدی و ...)، آنهاست. از این‌رو، اغلب کشورهای توسعه‌یافته سیاست‌های متنوعی برای حمایت از تجاری‌سازی اختراعات از طریق حمایت از شکل‌گیری شرکت‌های تجاری اعمال می‌کنند.

در کشور ما نیز با تصویب قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و تجاری‌سازی نوآوری‌ها و اختراعات سیاست‌هایی برای حمایت از شرکت‌های دانش به اجرا درآمده است، اما در عین حال تأکید زیادی نیز بر حمایت از افراد حقیقی یعنی مخترعان و نوآوران فردی می‌شود و این حمایت‌ها بیشتر به شکل حمایت‌های معنوی نظیر اعطای گواهینامه یا حمایت‌های مالی نظیر پرداخت وام تجاری‌سازی است. در حالی که تجاری‌سازی اختراعات از طریق چنین سیاست‌هایی بسیار به‌ندرت موفقیت‌آمیز خواهد بود. در سایر کشورها به‌ویژه کشورهای توسعه‌یافته نیز سیاست‌های حمایت از شخص مخترع یا نوآور جایگاهی خاصی در بین سیاست‌های نظام نوآوری کشورها ندارد.

سیاست نادرست حمایت از افراد حقیقی موجب شده است که برخلاف روند جهانی، در کشورها تعداد اختراعات فردی از اختراعات شرکتی پیشی بگیرد و نتیجه آن انبوهی از اختراعات ثبت شده است که بسیاری از آنها قابلیت تجاری‌سازی نیز ندارند. با این توضیح، پیشنهادهای برای بهبود سیاست‌های حمایت از تجاری‌سازی اختراعات قابل طرح است:

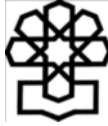
- ایجاد تنوع بیشتر در سیاست‌های حمایت از شکل‌گیری شرکت‌های تجاری مبتنی بر نوآوری‌ها و ابداعات،
- درگیر ساختن مخترعان و نوآوران در تأسیس و اداره شرکت‌های تجاری،
- تغییر شکل حمایت از مخترعان و نوآوران از ارائه حمایت‌های مالی یا اعطای گواهینامه‌های مختلف به تقویت توانمندی‌های کسب‌وکار، آموزش مهارت‌های تجاری‌سازی و کارآفرینی،
- تغییر فرهنگ غالب در کشور نسبت به اختراعات از طریق تأکید بیشتر بر ارزش تجاری و اقتصادی اختراعات به جای تأکید زیاد بر ارزش علمی و دانشی آنها،
- حمایت از همکاری کارآفرینان باتجربه و مدیران موفق شرکت‌های تجاری با دفاتر ارتباط با صنعت یا انتقال فناوری دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های دولتی.

منابع و مآخذ

۱. باقری، سیدکامران. پیامد سیاست‌های اشتباه در حوزه ثبت اختراعات ایران، روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۲۸۰۳، ۱۸ آذرماه ۱۳۹۱، اندیشه اقتصاد.
۲. قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و تجاری‌سازی نوآوری‌ها و اختراعات مصوب ۱۳۸۹/۸/۳۰ مجلس شورای اسلامی.
۳. آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و تجاری‌سازی نوآوری‌ها و اختراعات مصوب ۱۳۹۱/۸/۲۱ هیئت وزیران.
4. Arundel A., Bordoy, C., 2008, "Developing internationally comparable indicators for the commercialization of publicly-funded research", UNU-MERIT Working Papers ISSN 1871-9872
5. Barry Bozeman, Technology transfer and public policy: a review of

research and theory, Research Policy 29_2000.

6. U.S. Congress, Office of Technology Assessment, Innovation and Commercialization of Emerging Technology, OTA-BP-ITC-165 (Washington, DC: U.S. Government Printing Office, September 1995).

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۳۱۵۱

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: مروری بر سیاست‌های حمایت از تجاری‌سازی اختراعات در ایران

نام دفتر: مطالعات ارتباطات و فناوری‌های نوین

تهیه و تدوین: پریسا علیزاده

ناظر علمی: مهدی فقیهی

متقاضی: محمدرضا پورابراهیمی (عضو کمیسیون اقتصادی)

ویراستار: حسین صدری‌نیا

واژه‌های کلیدی:

۱. تجاری‌سازی

۲. اختراعات

۳. حمایت‌های دولتی

۴. شرکت‌های تجاری

تاریخ انتشار: ۱۳۹۲/۵/۲۳